

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Școala doctorală interdisciplinară

Domeniul de doctorat: Teatru și artele spectacolului

TEZĂ DE DOCTORAT

MANIFESTĂRILE TEATRALE ALE SOCIETĂȚILOR CULTURALE ROMÂNEȘTI DIN SIBIU, EXPRESIE A IDENTITĂȚII NAȚIONALE

REZUMAT

doctorand:

SORANA MAIER (căs. BIȚU)

Conducător Doctorat:

PROF. UNIV. DR. HABIL. ION M. TOMUȘ

2022

Cuvinte cheie:

teatru, artele spectacolului, public, ASTRA, Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, Reuniunea Sodalilor Români din Sibiu, Reuniunea Culturală Națională a Meseriașilor Români din Sibiu, Societatea pentru Fond de Teatru, identitate națională, naționalitate, emancipare culturală

REZUMAT

Teza de doctorat *Manifestările teatrale ale societăților culturale românești din Sibiu, expresie a identității naționale* este rezultatul cercetării documentelor originale cuprinse în Fondul ASTRA și în Fondul Reuniunii Sodalilor Români din Sibiu din colecțiile Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, a publicațiilor periodice sibiene din intervalul 1861-1948 și a lucrărilor din bibliografia de specialitate, pentru a demonstra ipoteza potrivit căreia activitatea teatrală derulată de societățile culturale românești din Sibiu s-a concretizat într-o formă de manifestare a identității naționale a românilor din Sibiu și din Transilvania.

Teatrul a fost perceput, începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca fiind unul dintre cele mai importante mijloace de afirmare a identității culturale și naționale a românilor din Sibiu și Transilvania, cu un rol esențial în educația și emanciparea populației. Cercetarea *Manifestările teatrale ale societăților culturale românești din Sibiu, expresie a identității naționale* analizează activitatea cultural-teatrală de mare însemnătate care s-a conturat în cadrul societăților culturale românești din Sibiu, ca o formă esențială de afirmare a identității și unității culturale a românilor sibieni și transilvăneni.

Societățile culturale au contribuit la dezvoltarea teatrului românesc, promovând această formă de artă în rândul tuturor păturilor sociale și creând premisele evoluției teatrului spre o formă de manifestare cu un scop nobil, acela al ridicării gradului de cultură. Manifestările teatrale organizate de societățile culturale românești din Sibiu au reprezentat o parte semnificativă din ansamblul vieții culturale a românilor din Sibiu, motiv pentru care am considerat oportună aducerea unor contribuții la o istorie a teatrului local și o analiză a acestor manifestări ale artelor spectacolului. Lucrarea evidențiază faptul că teatrul a fost o formă de manifestare a identității naționale a românilor din Sibiu și Transilvania, cu un rol esențial în

afirmarea unității culturale și naționale, dar și în emanciparea populației românești din Sibiu și din Transilvania.

În ultimii ani, am fost preocupată de cercetarea trecutului cultural și istoric al Sibiului, pentru readucerea în actualitate a contribuției pe care intelectuali din diverse domenii au avut-o la afirmarea Sibiului ca oraș al culturii, cercetări care s-au constituit în mai multe lucrări publicate în perioada 2016-2021 și al căror coautor am fost. Aceste lucrări au abordat inclusiv activitatea personalităților de frunte ale societăților culturale românești, ale oamenilor de teatru, dramaturgilor, etc. Am realizat o cercetare cu titlul *Teatrul românesc din Sibiu (1868-1948)*, având ca temă centrală teatrul din Sibiu și politicile culturale prin teatru în intervalul respectiv, constituită ca lucrare de disertație pentru programul de studii de masterat pe care l-am absolvit în anul 2019, în specializarea *Teoria și practica managementului instituțiilor și evenimentelor culturale*, la Departamentul de Artă Teatrală din cadrul Facultății de Litere și Arte din Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.

Cu prilejul acestor cercetări, am descoperit cât de importantă a fost contribuția societăților culturale românești din Sibiu la conturarea mișcării teatrale din acest spațiu, cât de intense au fost preocupările intelectualilor sibieni pentru susținerea teatrului și cât de corectă a fost, încă de la începuturi, intuiția lor în privința rolului pe care putea să îl joace teatrul în emanciparea culturală a poporului român. A fost de asemenea, momentul în care am conștientizat necesitatea unui nou studiu, mai aprofundat, asupra mișcării teatrale din Sibiu, în special a celei întreprinse de societățile culturale, care au reușit să transforme teatrul într-o formă de artă accesibilă oamenilor din toate categoriile sociale.

Ipoteza de la care am pornit această cercetare este aceea potrivit căreia manifestările teatrale desfășurate de societățile culturale românești din Sibiu au fost unele dintre cele mai importante mijloace pentru afirmarea identității naționale și culturale a românilor începând din secolul al XIX-lea și continuând câteva decenii după Marea Unire din 1 Decembrie 1918.

Interogațiile de cercetare care stau la baza prezentei lucrări sunt următoarele:

- 1) În ce măsură au utilizat societățile culturale românești din Sibiu teatrul ca pe un mijloc de exprimare a identității naționale și de educare?
- 2) Care au fost modalitățile prin care societățile culturale au reușit să dezvolte manifestări teatrale?
- 3) Ce rezultate au sperat să obțină recurgând la teatru ca o modalitate de afirmare în domeniul cultural?
- 4) În ce măsură au reușit societățile culturale să obțină rezultate prin propaganda teatrală?

- 5) Au reușit societățile culturale să organizeze o activitate teatrală de calitate în lipsa susținerii administrațiilor oficiale?
- 6) În ce măsură teatrul a fost perceput ca un mijloc esențial de afirmare a identității naționale și culturale după Marea Unire din 1 Decembrie 1918?

Principalul obiectiv al lucrării îl reprezintă evidențierea amplitudinii și a importanței mișcării teatrale românești desfășurate prin intermediul societăților culturale din Sibiu și a rolului său în afirmarea identității naționale. Cercetarea are în vedere faptul că, de-a lungul istoriei Sibiului, au existat perioade însemnate de timp în care nevoia de teatru a românilor a fost satisfăcută exclusiv de manifestările organizate de societățile culturale, în lipsa unor teatre de stat în limba română, a unor trupe permanente de actori profesioniști.

Obiectivele specifice ale lucrării sunt analiza importanței pe care societățile culturale au avut-o în promovarea artei teatrale în Sibiu și în Transilvania, reușind să o transforme, dintr-o necunoscută pentru populația românească din Sibiu, într-o dorință și o necesitate; evidențierea importanței pe care teatrul a avut-o în emanciparea culturală a poporului român în perioada dualismului austro-ungar; demonstrarea rolului teatrului în afirmarea identității naționale a românilor din Sibiu și din Transilvania și conturarea unei contribuții la o istorie a teatrului românesc din Sibiu prin aducerea în prim-plan a acestei părți semnificative din mișcarea teatrală din Sibiu și din Transilvania.

Având în vedere tema aleasă, care face referire la o perioadă din trecut, metoda de cercetare utilizată este cercetarea istorică prin studiul surselor inedite, al documentelor originale, majoritatea manuscris, din arhivele celor două asociații culturale. Principala sursă de documentare o reprezintă sursele primare de cercetare, respectiv Fondul ASTRA și Fondul Reuniunea Meseriașilor Români din Sibiu, aflate în colecțiile Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale. Fondurile cuprind procese verbale ale ședințelor comitetelor, scrisori oficiale și alte documentele și includ numeroase și consistente referiri la activitatea teatrală vastă organizată de aceste societăți. Accesul la documentele originale și posibilitatea de a cerceta aceste fonduri este unul dintre marile avantaje ale temei de cercetare doctorală. Fondul Reuniunea Meseriașilor Români din Sibiu reprezintă o noutate pentru cercetarea din România, în condițiile în care a fost arareori obiectul unor studii științifice. În acest fel, lucrarea cuprinde informații și date culese din surse inedite, valoroase și în multe cazuri – cercetate în premieră. Și în ceea ce privește Fondul ASTRA, existența acestui vast fond de documentare, cu procese verbale ale ședințelor Comitetului Central al Asociațiunii, cu numeroase documente primare, scrisori sau rapoarte nepublicate până în prezent, a permis realizarea unei cercetări detaliate. Faptul că am descoperit în arhivele sibiene o multitudine de documente inedite m-a determinat

să le recuperez prin transcriere – de cele mai multe ori integral, iar altele doar extrase – și să le includ în prezenta lucrare, în Anexe. La nivel particular, am folosit ca metode de cercetare istorică analiza conceptuală, pentru clarificarea și definirea unor termeni esențiali pentru tema aleasă, urmată de analiza descriptivă, prin prezentarea detaliată a caracteristicilor manifestărilor teatrale desfășurate de societățile culturale, dar și analiza de conținut a documentelor cercetate.

Pentru identificarea unui răspuns la interogațiile de cercetare, pentru a demonstra ipoteza de cercetare și pentru a atinge obiectivele propuse prin prezenta lucrare, a fost necesară parcurgerea mai multor etape, concretizate prin capitolele acestei lucrări.

Ca interval de timp, cercetarea abordează manifestările teatrale ale acestor societăți culturale începând cu cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea și până în prima jumătate a secolului XX, având în vedere faptul că demersurile societăților culturale românești din Sibiu pentru înființarea unui teatru permanent la Sibiu au continuat decenii întregi după Marea Unire de la 1918. Din dorința de a avea ca rezultat o perspectivă de ansamblu și o imagine coerentă asupra fenomenului propagandei culturale prin teatru și asupra activității teatrale derulate în cadrul fiecărei societăți analizate, am optat pentru analiza în ordine cronologică.

Într-o primă etapă a fost nevoie de clarificarea termenilor de „națiune”, „naționalitate”, „identitate națională” și „conștiință națională”, precum și definirea conceptelor legate de teatru așa cum erau ele percepute în perioada, de aproape un secol, cuprinsă între cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX. Această etapă a avut ca rezultat Capitolul 1: *Națiune, naționalitate și teatru. Concepte, înțelesuri și definiții.*

Pe fondul curentului de emancipare națională și culturală a popoarelor din Europa, începând din secolul al XIX-lea, teatrul a fost perceput ca fiind o modalitate modernă și eficientă de afirmare și dezvoltare a unității culturale și naționale.

Societatea pentru Fond de Teatru, înființată în anul 1870 în Transilvania, a avut un rol major în asimilarea teatrului ca mijloc de culturalizare și educare, în condițiile în care reprezentanții acestei organizații au dezvoltat o campanie publică de promovare a rolului didactic al teatrului, a contribuției pe care această artă o putea aduce în sensul cultivării literaturii și a limbii române, precum și a valorilor morale și spirituale ale indivizilor. Deoarece autoritățile statului nu au susținut dezvoltarea mișcării teatrale în limba română – un deziderat al unei națiuni emancipate – societățile culturale românești din Transilvania austro-ungară și-au asumat rolul de a înființa teatre de diletanți, de a organiza, prin eforturi proprii, reprezentarea de piese de teatru, de a pregăti actori, de a oferi burse pentru scrierea de piese de teatru și chiar de a inaugura scene de teatru.

În Sibiu, principalul centru cultural al Transilvaniei, au activat societăți, asociații și reuniuni românești, care au utilizat teatrul ca mijloc de afirmare a unității naționale prin cultură. Din anul 1861, când a fost înființată Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român ASTRA, respectiv din anul 1867, când au fost puse bazele Reuniunii Sodalilor Români din Sibiu, în acest oraș a fost dezvoltată o activitate culturală intensă, ca parte a luptei pentru unitatea națională și culturală a românilor din Transilvania.

De-a lungul existenței celor două asociații culturale sibiene, se pot identifica două perioade distincte de timp, prima începând din momentul constituirii lor și până la Marea Unire din 1 Decembrie 1918, iar cea de-a doua din 1 Decembrie 1918 și până la desființarea organizațiilor, în anii 1948-1949. Aceste două perioade s-au diferențiat prin condițiile sociale și politice, care au determinat modul de acțiune al asociațiilor și al reuniunilor. În primul interval, acestea au activat în condițiile inexistenței drepturilor și libertăților culturale și au încercat să suplinească lipsa de susținere din partea autorităților statului. Din acest motiv, perioada a fost caracterizată de o luptă intensă pentru afirmarea identității naționale prin cultură. În cel de-al doilea interval, asociațiile și reuniunile au activat în cadrul statului român, care asigura drepturi și libertăți culturale. În condițiile în care unitatea culturală a românilor a fost un proces de durată, iar păstrarea vie a conștiinței naționale o preocupare permanentă, societățile și reuniunile culturale au menținut direcțiile de acțiune din primul interval de timp și, implicit, au continuat demersurile pentru afirmarea identității naționale și după reîntregire.

Etapa a doua a fost dedicată studiului în detaliu a manifestărilor teatrale ale primei mari societăți culturale românești din Sibiu, concretizată în Capitolul 2: *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și propaganda culturală prin teatru*. Cercetarea pune în valoare mișcarea teatrală dezvoltată de Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român ASTRA, care este principala societate culturală din Sibiu cu preocupări importante pentru susținerea și dezvoltarea mișcării teatrale românești, aducând o contribuție marcantă la promovarea teatrului, ca o formă de emancipare culturală în Sibiu și în Transilvania. Cercetarea evidențiază preocupările Asociațiunii ASTRA pentru teatru, preocupări care s-au concretizat în numeroase reprezentații teatrale care merită studiate atât pentru valoarea lor artistică, cât și pentru însemnătatea culturală pe care au avut-o în epocă.

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, prima instituție culturală centrală a românilor din Transilvania, a derulat o activitate intensă de educare și culturalizare a maselor în spiritul afirmării identității naționale și culturale a românilor. Primele decenii de activitate ale Asociațiunii au presupus o apropiere constantă față de teatru și asumarea rolului important pe care această artă îl putea avea pentru evoluția

culturală a poporului român și pentru păstrarea identității naționale a românilor din Transilvania. Manifestată inițial discret, prin articole dedicate teatrului în revista *Transilvania*, preocuparea pentru artele spectacolului s-a dezvoltat constant, pe măsură ce ASTRA și-a diversificat mijloacele de propagandă culturală. Cele mai importante manifestări teatrale în primele trei decenii de activitate ale Asociațiunii au fost cele pregătite cu ocazia adunărilor generale ale Astei, când erau prezentate spectacole cu scopul de a coagula societatea românească, de a promova dramaturgia, talentele locale, dar și pentru strângerea de fonduri care să susțină proiectele Asociațiunii.

Începând cu anul 1899, între Asociațiunea ASTRA și Societatea pentru Fond de Teatru au fost puse bazele unei colaborări care a continuat până la fuziunea celor două organizații, peste mai bine de trei decenii. Această colaborare a stimulat apropierea Astei față de teatru și o mai intensă conștientizare a rolului esențial pe care artele spectacolului îl puteau avea în emanciparea populației românești, în susținerea identității naționale și în trezirea conștiinței naționale a românilor din Transilvania austro-ungară.

O însemnătate aparte în istoria Asociațiunii ASTRA a avut-o anul 1905, când a fost inaugurat Muzeul Asociațiunii cu prima scenă de teatru românesc din Transilvania. Spectacolele promovate cu prilejul festivităților de inaugurare au demonstrat preocuparea Astei pentru includerea teatrului între mijloacele sale de propagandă culturală de prim rang, pentru susținerea dramaturgiei românești și a talentelor locale. Construcția scenei în Muzeul Asociațiunii a fost posibilă prin colaborarea directă între ASTRA și Societatea pentru Fond de Teatru, care s-au sprijinit reciproc pentru atingerea unui obiectiv comun. Muzeul Asociațiunii a oferit comunității românești din Transilvania un spațiu propice manifestărilor culturale și artistice, iar scena a creat premisele organizării de manifestări culturale, artistice și teatrale cu regularitate, contribuind la însuflețirea vieții culturale a Sibiului și la educarea publicului românesc în spirit național.

În primii ani care au urmat Unirii de la 1 Decembrie 1918, activitatea artistică și culturală din Transilvania a înregistrat o stagnare, motiv pentru care Asociațiunea ASTRA a încercat să revigoreze mișcarea culturală și teatrală, transmițând circulare prin care promova organizarea de activități culturale și teatrale care să întărească sentimentul transilvănenilor de apartenență la România. Deși se putea considera că, după unirea Transilvaniei cu România, nu mai era necesară utilizarea manifestărilor teatrale pentru afirmarea identității naționale a românilor din Transilvania, acest fapt a continuat să fie o necesitate, din cauza nevoii populației din provincie de a-și întări sentimentul apartenenței la România, de a cultiva limba și literatura română și de a dezvolta literatura dramatică originală.

Asociațiunea ASTRA a făcut primul pas concret pentru conturarea unei mișcări teatrale permanente la Sibiu în anul 1921, prin angajarea unui director artistic, în persoana regizorului Nicolae Băilă, și prin integrarea, în mod oficial, a teatrului între mijloacele sale de propagandă culturală. Cursurile de dicție și de regie susținute de directorul artistic al Asociațiunii în școlile normale din Sibiu au contribuit la pregătirea viitorilor dascăli pentru organizarea de manifestări artistice de calitate și la promovarea unei limbi române corecte. Propaganda teatrală în cadrul Astei a fost gândită, inițial, ca o activitate dedicată populației din mediul rural, prin organizarea unei trupe ambulante care să promoveze teatrul românesc în satele transilvănene. La insistența responsabililor Asociațiunii, inițiativa s-a bucurat de sprijinul statului, care, prin Ministerul Cultelor și Artelor, a susținut financiar prima stagiune permanentă de teatru în limba română la Sibiu. ASTRA a manifestat o preocupare intensă pentru extinderea propagandei teatrale în centrele rurale unde trupele profesioniste de teatru nu aveau acces, pentru configurarea unui repertoriu dramatic potrivit scopurilor Asociațiunii, cu un caracter național, dar și pentru susținerea talentelor tinere care să ajute la desfășurarea unei activități teatrale în mod constant. În anul 1923, a fost înființată Compania teatrală Astra, care a dispus de o trupă de teatru de actori profesioniști sub îndrumarea lui Nicolae Băilă și care a prezentat la Sibiu prima stagiune de teatru românesc. Inițiativa a avut scopul de a asigura publicului din Sibiu și din localitățile din împrejurimi spectacole de teatru de calitate, cu un repertoriu variat. În cadrul primei stagiuni teatrale românești din Sibiu au fost prezentate piese din dramaturgia românească, scopul fiind cel de promovare a creațiilor originale și de cultivare a limbii și a literaturii române. În ciuda demersurilor numeroase pe care conducerea Asociațiunii le-a întreprins, autoritățile centrale au sprijinit mișcarea teatrală a Asociațiunii doar pentru desfășurarea unei stagiuni unice, motiv pentru care acesta a fost desființată după o existență scurtă. Cu toate acestea, se poate constata că prima stagiune românească a impulsionat dezvoltarea teatrului în Sibiu, demonstrând capacitatea societății românești de a dezvolta o activitate teatrală la nivel profesionist.

O altă contribuție marcantă a Asociațiunii la evoluția mișcării teatrale în Transilvania a fost înființarea grupării „Prietenii Teatrului”, care a desfășurat o activitate constantă în cel de-al patrulea deceniu al secolului XX, promovând artele spectacolului și dramaturgia originală. Asociațiunea a pregătit, prin intermediul acestei grupări, cursuri de regie pentru amatori, pentru profesori și învățători, a organizat cursuri de creație, a oferit burse pentru publicarea unor piese de teatru inspirate din viața satului transilvănean.

Prin acțiunile derulate începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la desființarea sa, Asociațiunea a inclus teatrul în mijloacele sale de culturalizare și de susținere

a identității naționale și culturale a românilor din Transilvania. ASTRA a promovat artele spectacolului în rândul populației românești din Transilvania, a impulsionat configurarea unui repertoriu dramatic original, a cultivat limba și literatura română prin intermediul reprezentațiilor teatrale și a susținut formarea unor tinere talente în acest domeniu.

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român a derulat o activitate vastă și importantă pentru educarea populației românești din Transilvania în spirit național, dar în ceea ce privește activitatea teatrală și asimilarea teatrului ca mijloc de educație și de culturalizare a maselor, putem afirma că Reuniunea Sodalilor Români din Sibiu a desfășurat o activitate superioară celei întreprinse de ASTRA.

Contribuțiile teatrale ale Reuniunii Sodalilor Români din Sibiu, devenită ulterior Reuniunea Culturală Națională a Meseriașilor Români din Sibiu, fac obiectul celei de-a treia etape a cercetării. Această reuniune a reușit să dezvolte cea mai omogenă mișcare de teatru românesc din Sibiu, formând o trupă de diletanți care a susținut numeroase reprezentații, multe dintre ele în scopuri de binefacere și reușind, din postura unei asocieri profesionale, să contureze o mișcare artistică ce a stat, prin oamenii săi, inclusiv la baza formării viitorului teatru de stat din Sibiu. Rezultatul cercetării este Capitolul 3: *Contribuția Reuniunii Sodalilor și a Meseriașilor Români din Sibiu la emanciparea poporului român prin manifestări teatrale.*

Considerând că progresul economic era condiționat de existența unei educații și a unei culturi adecvate, Reuniunea a fost intens preocupată de acțiuni care să ajute la emanciparea clasei de mijloc a societății, la atenuarea diferențelor dintre meseriași și clasa cultă. Reuniunea a îndeplinit aceste deziderate cu precădere prin intermediul spectacolelor de teatru și al seratelor literare pe care le-a prezentat.

Încă din primii săi ani de existență, Reuniunea a organizat producțiuni publice la care a susținut concerte și reprezentații teatrale cu o frecvență bianuală, cu excepția anilor în care întreaga activitate socială și culturală din Transilvania a fost afectată de război. Arhiva Reuniunii Meseriașilor Români din Sibiu, care cuprinde procesele verbale ale ședințelor Comitetului central, ale adunărilor generale și acte oficiale, oferă informații detaliate despre modul de organizare a activității teatrale a Reuniunii, inclusiv despre componența distribuțiilor și repertoriul pentru multe dintre reprezentațiile susținute de-a lungul anilor. Ca rezultat al cercetării acestor documente, a bibliografiei și a publicațiilor periodice, prezentul studiu reconstituie cu fidelitate parcursul activității cultural-teatrale a acestei organizații.

În cadrul Reuniunii a fost constituită o trupă de actori amatori, care prezenta spectacole de teatru din repertoriul dramatic românesc, alături de piese din dramaturgia universală, traduse și adaptate. Începând cu anul 1897, momentul cooptării lui Dumitru Axente, culegător tipograf,

În cadrul trupei de amatori a Reuniunii, mișcarea teatrală a acesteia a înregistrat o evoluție considerabilă. Cunoscut și apreciat de public pentru talentul său actoricesc, în special în rolurile comice, diletantul sibian a reușit să regizeze numeroase piese de teatru, să joace roluri diverse în piesele reprezentate și chiar să conducă trupa meseriașilor. Prezența unui artist amator valoros a început să fie, începând cu anul 1897, garanția calității ridicate a activității teatrale a Reuniunii. Trupa de diletanți era neunitară din punct de vedere al componenței, variind de-a lungul timpului, dar era formată, de regulă, din cinci până la zece membri, femei și bărbați, mulți dintre ei meseriași tipografi și culegători. Actorii amatori ai Reuniunii erau cu precădere meseriași care activau în domeniul cărții și al tipăriturilor și care aveau contact direct cu publicațiile periodice care se tipăreau la Sibiu, dar și cu literatura.

Având la dispoziție o trupă de actori care, deși putea părea improvizată și neunitară, în realitate era formată din oameni pasionați de teatru, care se străduiau să ridice nivelul prestațiilor la nivel profesionist, Reuniunea a reușit să organizeze reprezentații teatrale apreciate de public și chiar de critica de specialitate, prezentând, anual, două evenimente publice, cu prilejul marilor sărbători religioase. Într-o primă etapă, Reuniunea pregătea așa-numitele „Concerte împreunate cu teatru și joc”, în programul cărora includea concerte ale corului mixt, una sau două piese de teatru și, la final, jocuri naționale. Odată cu evoluția trupei de actori amatori sub conducerea lui Dumitru Axente, Reuniunea a reușit să aducă în fața publicului manifestări în programul cărora includea exclusiv spectacole de teatru.

Reuniunea a urmărit o serie de obiective prin activitatea sa teatrală, literară și socială, obiective pe care le-am identificat direct, din enunțurile făcute de responsabilii Reuniunii, sau indirect, prin studierea surselor în cadrul activității de cercetare.

Cel mai important obiectiv urmărit de Reuniune prin mișcarea teatrală pe care a desfășurat-o a fost cel de afirmare a identității naționale. Meseriașii au militat constant pentru stimularea conștiinței naționale, promovând un repertoriu dramatic românesc. De asemenea, în spectacolele de teatru erau incluse, frecvent, momente folclorice și cântece naționale. Portul național a fost intens promovat de Reuniune în cadrul manifestărilor sale publice, în condițiile în care actorii și membrii corului purtau costume populare, iar publicul era încurajat să se prezinte la aceste manifestări în port național. Conducerea Reuniunii a luat adeseori atitudine în presa transilvăneană, criticând membrii comunității care nu purtau costumul național cu prilejul manifestărilor culturale și sociale ale organizației.

Începând din anul 1897, Reuniunea a fost preocupată să organizeze lunar serate literare. În cadrul acestor evenimente, meseriașii recitau poezii, citeau fragmente din opere literare sau interpretau mici pasaje comice, aspecte care au conferit manifestărilor un pronunțat caracter

artistic. Evenimentele pot fi considerate ca făcând parte din domeniul artelor spectacolului tocmai datorită caracterului lor public și spectacular. Pentru a crește nivelul de cultură și de educație al membrilor săi, Reuniunea Sodalilor Români din Sibiu a urmărit cultivarea limbii române în rândul ucenicilor și al meseriașilor, promovarea literaturii române, stimularea apetitului pentru lectură, deprinderea vorbirii în public. În cadrul seratelor literare organizate lunar au fost prezentate cu precădere opere ale poezilor George Coșbuc și Octavian Goga, cu intenția de a trezi conștiința națională în rândul meseriașilor. Tot în cadrul acestor serate literare s-au format și viitorii diletanți ai trupei de teatru a Reuniunii.

Se poate constata că, prin intermediul spectacolelor de teatru și al producțiilor publice, de la înființarea sa și până la Mare Unire din 1 Decembrie 1918, Reuniunea a urmărit și a reușit să crească importanța clasei meseriașilor în societate, să sporească prestigiul Reuniunii, dovadă fiind numeroasele cronică laudative publicate în presă ca urmare a activității culturale desfășurate de aceasta.

Într-o anumită măsură, teatrul a fost utilizat și ca o punte de legătură între clasa meseriașilor și clasa cultă. În cadrul Reuniunii au activat intelectuali, aceasta a fost condusă de profesori sau preoți, iar membrii săi erau apropiați de clasa intelectualilor. Cu toate acestea, responsabilii Reuniunii au fost frecvent nemulțumiți de lipsa de interes pe care societatea cultă o manifesta față de activitatea artistică și culturală a meseriașilor. Acest aspect demonstrează dorința responsabililor Reuniunii de a obține recunoașterea meritelor membrilor săi din partea intelectualității, prezența intelectualilor la producțiile publice fiind privită ca o formă de validare a actului cultural al meseriașilor. Pe de altă parte, Reuniunea a avut de înfruntat, adeseori, critici din partea unor membri care nu înțelegeau rostul spectacolelor de teatru și al seratelor literare pentru dezvoltarea universului spiritual și a culturii meseriașilor. Reprezentanții organizației au răspuns acestor critici cu argumente solide, militând pentru importanța continuării educației prin teatru.

Un alt obiectiv al manifestărilor cultural-teatrale a fost însuflețirea vieții culturale a orașului. Meseriașii au reușit să fie o prezență constantă și apreciată în viața socială a orașului. Mai mult decât atât, au făcut educație teatrală publicului aparținând clasei mijlocii, dar și țăranilor, care nu avea obișnuința frecventării spectacolelor de teatru.

Alături de obiectivele care vizau educația și progresul, evenimentele publice ale Reuniunii au avut și un scop practic. Veniturile strânse în urma acestor reprezentații se constituiau într-o resursă financiară importantă pentru susținerea activității filantropice și sociale a Reuniunii, care acorda ajutoare nevoiașilor, ucenicilor sau oferea burse de perfecționare pentru începători. Nu la fel de important pentru tema cercetării prezente, dar

prezent în activitatea socială și culturală a Reuniunii, a fost obiectivul de a oferi meseriașilor activități de delectare și stimulare intelectuală și spirituală, ca o compensație la munca dificilă din timpul anului.

După Marea Unire, Reuniunea Sodalilor Români și-a schimbat denumirea în Reuniunea Culturală Națională a Meseriașilor Români, activitatea sa concentrându-se exclusiv pe domeniul cultural, nu și pe cel economic. Seratele literare au câștigat un plus de valoare prin participarea unor conferențieri renumiți din cadrul Asociației ASTRA, dar, în timp, interesul meseriașilor pentru aceste serate a scăzut dramatic. În perioada imediat următoare Marii Uniri, meseriașii au continuat activitatea teatrală, organizând spectacole de teatru, însă cu o frecvență mai redusă, din cauza crizei economice și, ulterior, a celui de-Al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, Reuniunea a continuat să fie preocupată de promovarea valorilor culturale și naționale românești. A susținut repertoriul dramatic românesc, a cultivat limba română corectă, a continuat să includă în manifestările sale publice cântecele și jocurile naționale. Reuniunea a constatat că spectacolele trupelor din București la Sibiu prezentau un repertoriu dramatic format din precădere din comedii și piese cu subiect facil, motiv pentru care a fost preocupată să ofere meseriașilor și publicului general spectacole de teatru valoroase și cu teme care să îmbogățească cunoștințele de limbă română și care să promoveze valorile morale.

Reuniunea Sodalilor Români, devenită Reuniunea Culturală Națională a Meseriașilor Români din Sibiu, a dezvoltat o activitate teatrală de-a lungul întregii sale existențe, prin intermediul căreia a militat pentru trezirea conștiinței naționale, pentru cultivarea limbii și a literaturii române, contribuind la afirmarea identității culturale și naționale a românilor din Sibiu și din Transilvania.

Între activitățile teatrale desfășurate de cele două societăți culturale românești din Sibiu pot fi identificate diferențe majore în ceea ce privește modul de manifestare. În acest sens, se poate constata faptul că ASTRA a organizat un teatru care se apropia de cel profesionist, a fost preocupată de pregătirea unor specialiști la nivelul școlilor, care să poată regiza mici spectacole de teatru, a reușit să construiască o scenă de teatru, a organizat prima stagiune teatrală românească din Sibiu și a inițiat organizarea unui teatru de diletanți la sate. În ciuda tuturor acestor realizări însemnate pentru o societate culturală fără sprijin din partea autorităților publice, ASTRA nu a desfășurat în mod constant, pe toată durata existenței sale, o activitate teatrală. Asociațiunea a înregistrat fluctuații semnificative, traversând perioade marcate de o propagandă teatrală intensă, alternate cu perioade de scăderi drastice ale interesului pentru acest domeniu. Pe de altă parte, Reuniunea a înființat un teatru de amatori, conștientă de faptul că scopul acestor manifestări nu era cel de a concura teatrul profesionist, ci de a acoperi nevoile

identificate în cadrul clasei sociale căreia îi era dedicată activitatea sa. Cu timpul, trupa de diletanți a Reuniunii a reușit să atingă un grad de pregătire care a situat-o la un nivel apropiat de cel profesionist. Spre deosebire de ASTRA, Reuniunea Sodalilor a desfășurat o activitate teatrală constantă, pe aproape toată perioada de existență a sa. Dacă la nivel calitativ și cantitativ, între cele două asocieri există diferențe semnificative, în privința obiectivelor, acestea au avut un numitor comun: cel al manifestării identității naționale.

Un aspect important și necesar a fi precizat este legat de caracterul naționalismului manifestat de aceste societăți. Se poate considera că nu a fost o formă extremă de manifestare, ci o reacție firească la dorința de păstrare a propriei identități și de cultivare a propriilor valori culturale și morale ale unui popor aflat într-o perioadă istorică dificilă. Ulterior, după Marea Unire, aceste manifestări de expresie a identității naționale au fost generate de dorința de cultivare a unor valori pentru care generațiile precedente au depus eforturi constante de a le obține, iar apoi materialismul excesiv și dificultățile economice au determinat trecerea lor în planul secund.

Având în vedere toate cele afirmate mai sus, mai poate fi actual și de interes modelul celor două societăți culturale din Sibiu? Teatrul ca formă de manifestare a identității naționale este o temă ce ține exclusiv de domeniul istoriei? Sunt întrebări al căror răspuns nu poate lua un aspect categoric, deoarece teatrul pe care aceste două societăți culturale l-au promovat nu își poate găsi un corespondent fidel în realitatea contemporană. Dar, cu toate acestea, sunt aspecte esențiale din istoria teatrală a reuniunilor sibiene care pot fi relevante pentru artele spectacolului în prezent. Modul în care cele două societăți culturale au reușit să organizeze manifestări teatrale, fără un sprijin financiar important din partea structurilor statului, reprezintă un model primar de management cultural, de gestionare eficientă a resurselor și de identificare a posibilităților de finanțare independentă a proiectelor culturale. Un alt aspect important este cel al artelor spectacolului ca având un rol important în domeniul educației, al promovării valorilor unei comunități și al sentimentului apartenenței la acea comunitate.

Toate argumentele de mai sus demonstrează faptul că pentru Asociațiunea ASTRA și pentru Reuniunea Sodalilor Români din Sibiu (viitoarea Reuniune Culturală Națională a Meseriașilor din Sibiu) teatrul a reprezentat o formă de manifestare a identității naționale a românilor din Transilvania și un mijloc de educare, de cultivare a limbii și a literaturii române, de trezire a conștiinței naționale și de afirmare a puterilor creatoare ale poporului român.

Se impune astăzi deschiderea unei noi perspective asupra trecutului teatral al Sibiului, având în vedere importanța care este acordată teatrului și regenerării urbane prin cultură; cunoașterea mecanismelor care au dus la apariția și evoluția teatrului românesc la Sibiu permite

o mai bună înțelegere a mișcării teatrale în general, se constituie într-un reper și o sursă de inspirație pentru noi direcții de dezvoltare și de cercetare.

Prezenta cercetare aduce un plus de cunoaștere în domeniul istoriei teatrului românesc din Sibiu și în privința activității și contribuției la dezvoltarea culturii românești pe care au avut-o două dintre marile societăți culturale care au activat în acest spațiu.

CUPRINS

INTRODUCERE // 5

CAPITOLUL 1. NAȚIUNE, NAȚIONALITATE ȘI TEATRU. CONCEPTE, ÎNȚELESURI ȘI DEFINIRI ÎN GÂNDIREA TRANSILVANĂ // 10

1.1. Contextul social și politic din Transilvania // 10

1.2. Romantism și realism în Europa și Transilvania // 16

1.3. Societatea pentru Fond de Teatru Român – fundamentele unei acțiuni de educație culturală // 19

CAPITOLUL 2. ASOCIAȚIUNEA TRANSILVANĂ PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN ȘI MISIUNEA CULTURALĂ PRIN TEATRU // 30

2.1. Înființarea și scopurile Asociațiunii. Istoric și începuturile // 30

2.2. Activitatea teatrală în perioada 1868-1918. Teatrul între revoluțiile istorice // 33

2.2.1. Demersuri inițiale pentru susținerea teatrului // 33

2.2.2. Inițierea colaborării cu Societatea pentru Fond de Teatru // 37

2.2.3. Prima scenă românească de teatru în Sibiu // 41

2.2.4. Inaugurarea Muzeului Asociațiunii // 48

2.2.5. Activitate teatrală în Casa Națională // 53

2.3. Activitatea teatrală după Marea Unire (1918-1923) // 57

2.3.1. Perspective de dezvoltare culturală // 58

2.3.2. „Propaganda teatrală”, mijloc cultural al Astei // 61

2.3.3. Situația activității cultural-teatrale în despărțăminte // 69

2.3.4. Demersuri pentru propagandă teatrală la Sibiu // 78

2.4. Prima stagiune permanentă în limba română la Sibiu (1923) // 84

2.4.1. Compania teatrală Astra (1923) – o stagiune istorică // 85

2.4.2. Lipsa susținerii financiare pentru teatru – începutul unor istorii repetabile // 95

2.4.3. Primul personaj al scenei sibiene românești. Nicolae Băilă: director, regizor și mandatar de teatru // 101

2.5. Activitatea cultural-teatrală după 1924: descreșterea teatrului sibian // 104

2.6. Congresul cultural din 1930 – redefiniri în România Mare // 114

2.7. Propaganda teatrală după 1930. Cuvinte de încurajare în Marea Criză // 116

2.8. Activitatea cultural-teatrală după 1940. Închegarea unui colectiv teatral // 120

2.9. Concluzii // 123

CAPITOLUL 3. CONTRIBUȚIA REUNIUNII SODALILOR ȘI A MESERIAȘILOR ROMÂNI DIN SIBIU LA EMANCIPAREA POPORULUI ROMÂN PRIN MANIFESTĂRI TEATRALE // 126

3. 1. Înființarea Reuniunii și prevederile statutare // 126

3. 2. Activitatea cultural-teatrală în perioada 1867-1900. Sub sceptrul sodalilor // 128

3. 2. 1. Ședințele literare, baza manifestărilor teatrale // 128

3.2.2. Primele producțiuni publice ale sodalilor sibieni // 134

3.3. Activitatea cultural-teatrală în perioada 1900-1918 // 142

3.3.1. Tranziția de la „teatrul de diletanți” spre „teatrul profesionist” // 142

3.3.2. Rolul teatrului și al ședințelor literare ale sodalilor – etapa prezenței constante în viața comunității // 151

3. 4. Activitatea cultural-teatrală a sodalilor în timpul Primului Război Mondial // 172

3. 5. Activitatea cultural-teatrală în perioada 1918-1929 // 173

3. 5. 1. Reorientări în domeniul cultural // 173

3. 5. 2. Reuniunea Culturală Națională a Meseriașilor Români din Sibiu // 177

3. 6. Activitatea cultural-teatrală în perioada 1930-1940 // 182

3. 7. Activitatea cultural-teatrală în perioada 1940-1948 – războiul și etapa desființării // 190

3.8. Concluzii // 194

CONCLUZII // 197

BIBLIOGRAFIE // 206

ANEXE // 226

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – documente (1899-1943) // 226

Reuniunea Sodalilor Români din Sibiu și Reuniunea Meseriașilor Români din Sibiu – documente (1891-1947) // 323

Afișe și programe ale reprezentațiilor teatrale susținute de Reuniunea Sodalilor Români din Sibiu și de Reuniunea Culturală Națională a Meseriașilor Români din Sibiu (1899 – 1947) // 435